

Nr 90.

Kungl. Maj:ts nädiga proposition till Riksdagen angående ändring av §§ 1 och 10 i reglementet för småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt; given Stockholms slott den 24 januari 1913.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå Riksdagen att

dels förklara, att vad § 10 i reglementet för småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt innehåller därom, att åtnjutet tillskott av allmänna medel till befattningshavares avlönande utgör villkor för rätt till tjänstårsberäkning för erhållande av understöd från anstalten, skall upphöra att gälla,

dels ock medgiva,

att rätt till inträde i småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt må kunna beviljas lärare eller lärarinnor vid av enskilda underhållna skolor, vilka tjäna samma ändamål som med statsmedel understödda och i reglementet för anstalten omförmälda till den allmänna folkundervisningen hörande skolor, samt

att rätt till tjänstårsberäkning för erhållande av understöd från anstalten må kunna tilldelas lärare eller lärarinna för vid skola av nämnda slag fullgjord tjänstgöring,

i båda fallen efter Kungl. Maj:ts prövning och på de villkor, som av Kungl. Maj:t bestämmas.

De till ärendet hörande handlingarna skola tillhandahållas Riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver Riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Fridtjuv Berg.

Utdrag ur protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 24 januari 1913.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern STAAFF,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena greve EHRENSVÄRD,
Statsråden: PETERSSON,

SCHOTTE,

BERG,

BERGSTRÖM,

friherre ADELSSVÄRD,

PETRÉN,

STENSTRÖM,

LARSSON,

SANDSTRÖM.

Departementschefen, statsrådet Berg anförde vidare:

Ändring av
§§ 1 och 10
i reglementet
för småskol-
lärares m. fl.
ålderdoms-
understöds-
anstalt.

Gällande reglemente för småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt, vilket i anslutning till Riksdagens år 1892 fattade beslut utfärdats den 22 juni sagda år, innehåller dels i § 1, att anstalten är avsedd endast för sådana lärare och lärarinnor vid småskolor och mindre folkskolor samt sådana icke ordinarie lärare och lärarinnor vid folkskolor, för vilkas avlönande tillskott av allmänna medel åtnjutes, lärare eller lärarinnor i övningsämnen dock undantagna, dels ock i § 10, att i den tjänstetid, som får läggas till grund för beräkning av ålderdomsunderstöd från anstalten, allenast får inräknas tjänstgöring i sådan beställning vid de till den allmänna folkundervisningen hörande skolor, för vars innehavares avlönande tillskott av allmänna medel åtnjutes.

Emellertid finnas på åtskilliga ställen i vårt land skolor, vilka fylla alldeles samma uppgifter som de av stat och kommun underhållna skolorna men vilka helt och hållet bekostas med enskilda medel, exempelvis genom donationer, anslag av industriella verk eller av enskilda personer. Vid upprepade tillfällen har därför inträffat, att ansökan gjorts därom, att tjänstgöring, som fullgjorts i dylik av enskilda underhållen skola, måtte få tagas i beräkning för erhållande av ålderdomsunderstöd. Med hänsyn till nyssnämnda stadganden i understödsanstaltens reglemente hava dylika ansökningar, vare sig de varit ingivna till anstaltens direktion eller till Kungl. Maj:t, måst avslås. Enär motsvarande stadganden icke förekomma i reglementet för folkskolläraernas pensionsinrättning, har däremot hinder ej ansetts föreligga för Kungl. Maj:t att under särskilda villkor bevilja likartade ansökningar, som avsett rätt till pension från nämnda pensionsinrättning.

Understundom har ingivandet av dylik ansökning stått i samband därmed, att en med enskilda medel underhållen skola genom överenskommelse med vederbörande församling inordnats i dess skolväsen och därefter statsbidrag till lärarens avlöning erhållits.

På nu nämnt sätt förhåller det sig med två skolor vid Lärkesholm inom Örkelljunga församling, rörande vilka år 1910 och år 1912 framställningar gjorts hos Kungl. Maj:t. Ifrågavarande skolor hava sedan gammalt underhållits genom medel från den så kallade von Reiserska stiftelsen, men genom överenskommelse mellan stiftelsens direktion och Örkelljunga församling, vilken faststälts genom kungl. brev den 15 maj 1908, hava desamma nu inordnats i nämnda församlings skolväsen. De ingivna framställningarna hava avsett medgivande för två sedan flera år vid dessa skolor anställda lärarinnor att för uppflyttning i högre lönegrad och för rätt till erhållande av pension tillgodoräkna sig sin tjänstgöring i skolorna före sagda uppgörelse.

Den under år 1910 ingivna ansökningen i detta ärende, vilken var gjord av Örkelljunga församling, blev, efter hörande av direktionen över folkskolläraernas pensionsinrättning och statskontoret, den 8 december 1911 av Kungl. Maj:t lämnad utan bifall. I de under år 1912 inkomna ansökningarna, vilka framstälts av de båda ifrågavarande lärarinnorna, har begärts, att därest Riksdagens bifall krävdes för det ifrågasatta medgivandet, Kungl. Maj:t måtte ingå till 1913 års Riksdag med proposition i ärendet.

I anledning av sistberörda ansökningar har direktionen över småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt i utlåtanden den 16 augusti 1912 anfört:

Hos Kungl. Maj:t har vid ett föregående tillfälle Örskelljunga församling gjort underdånig ansökning i fråga om tjänstårsberäkning för lärarinnorna Hilda Giertz och Sigrid Elfrida Hansson med avseende på den tjänstetid, som här är i fråga. Uti infortrat underdånigt utlåtande häröver den 19 januari 1911 yttrade direktionen, att då Lärkesholms skolor under den tid, som i ansökningen avsåges, ej åtnjutit statsbidrag till lärarpersonalens avlöning, tjänstårsberäkning för understöd från småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt, såsom stridande mot stadgandet i sista momentet av § 10 i understödsreglementet, ej torde kunna medgivas. Enligt nådigt beslut den 8 december 1911 fann Kungl. Maj:t ej heller ansökningen kunna bifallas.

Beträffande förevarande ansökningar får direktionen alltså åberopa vad sålunda förut förekommit.

Därest, på sätt sökandena satt i fråga, deras ansökningar skulle föranleda framställning till Riksdagen, torde denna framställning komma att åsyfta ej något undantag till sökandenas förmån från gällande föreskrifter utan en allmän författningsändring eller, närmare bestämt, ett upphävande av det i sista momentet av § 10 i understödsreglementet för tjänstårsberäkning stadgade villkoret, att statsbidrag till tjänstsinnehavarens avlöning skall hava åtnjutits, varefter det väl här, likasom i fråga om folkskollärare, skulle komma att bero på Kungl. Maj:ts prövning, om och i vad mån tjänstgöring vid en enskild skola finge berättiga till tjänstårsberäkning för bekommande av ålderdomsunderstöd. I varje fall begagnar direktionen tillfället att framhålla det enligt direktionens mening befogade i en dylik reglementsförändring. Nämnade föreskrift har mången gång nödgat direktionen att avslå ansökning om understöd, respektive bevilja endast ett avkortat understöd, där eljest alla betingelser för tilldelande av understöd, respektive helt understöd, varit fullgjorda. Detta synes så mycket mindre överensstämma med rättvisa och billighet, som tjänstsinnehavaren, vilken drabbas av denna utgång, för sin del ej brustit i honom eller henne tillhörande åligganden. För jämförelses skull må erinras, att i reglementet för folkskolläraernas pensionsinrättning någon motsvarande restriktion ej finnes stadgad, varemot, såsom ovan nämnts, tjänstgöring vid enskild skola naturligtvis ej medför rätt till tjänstårsberäkning för pension utan Kungl. Maj:ts tillstånd.

Direktionen får i detta sammanhang påminna om den ordning, i vilken ifrågasvarande stadgande tillkommit. Vederbörande kommitterade hade i sitt den 4 februari 1891 avgivna underdåniga betänkande och förslag om ålderdomsunderstöd åt småskollärare med flera föreslagit ett stadgande av innehåll, att i lärares tjänstetid skulle inräknas all hel tjänstgöring i de till den allmänna folkundervisningen hörande skolor, av vad slag den vara må, dock med viss inskränkning i fråga om undervisning i blott övningsämnen och slöjd. Kungl. Maj:t föreslog samma stadgande i sin till 1892 års Riksdag avlätna nådiga proposition. Statsutskottet åter ansåg, att understöd från anstalten icke borde tilläggas andra lärare och lärarinnor än dem, för vilkas avlöning tillskott av allmänna medel åtnjötes, och detta icke blott så, att lärare eller lärarinnor, som sökte understöd från anstalten, då skulle innehava eller ett år därförinnan innehaft en beställning, för vars avlöning bidrag av allmänna medel lämnades, utan tillika så, att såsom tjänstetid därvid skulle för honom eller henne räknas allenast den tid, som intjänats i sådan beställning. Denna ändring i de av Kungl. Maj:t föreslagna grunderna likasom övriga av statsutskottet föreslagna ändringar hade utskottet ansett nödigt föreslå »huvudsakligen», såsom det heter i utskottets utlåtande, »i syfte att i någon mån begränsa statens alltjämt växande utgifter för folkskoleundervisningens behov ävensom dess kostnader för pensionsväsendet, som jämväl ställer nya anspråk på

statens mellankomst». Riksdagens beslut avfattades i enlighet med statsutskottets hemställan, varefter stadgandet erhöll den lydelse, som jämväl för närvarande är bibehållen.

I vad mån stadgandet har lett och för framtiden kan leda till begränsning av understödsanstaltens utgifter torde vara synnerligen vanskligt att beräkna. I varje fall torde stadgandet numera, sedan i och med understödsanstaltens inrättande mera ordnade förhållanden inträtt å ifrågasatt område av folkundervisningsväsendet, äga mycket ringa betydelse i det av statsutskottet och Riksdagen åsyftade avseendet. Det torde i detta sammanhang ej vara opåkallat att erinra, hurusom statsverket hittills ej haft någon kostnad för ifrågasatt pensionering, oaktat understödsanstalten numera varit i verksamhet i det närmaste under 20 år.

Under åberopande av vad sålunda anförts får direktionen hemställa, huruvida ej åtgärder borde vidtagas för åstadkommande av en ändring av reglementet i angivna hänseende.

På grund av vad sålunda förekommit i ärendet erhöll direktionen i uppdrag att verkställa utredning samt inkomma med utlåtande rörande de kostnader, vilka kunde bliva en följd av sådan ändring i ålderdomsunderstödsanstaltens reglemente, som ifrågasatts av direktionen. Till åtljudnad härav har direktionen den 19 november 1912 inkommit med förnyat utlåtande, vari åberopas en utlåtandet bilagd redogörelse för de fall, allt sedan anstalten trätt i verksamhet, då berörda stadganden i anstaltens reglemente föranlett direktionen att antingen helt avslå inkomna ansökningar om understöd eller ock bevilja ett lägre understöd än det, som i ansökningen avsetts. Direktionen finner den gjorda utredningen bekräfta direktionens tidigare uttalade åsikt, att ifrågasatt stadgande numera, sedan genom understödsanstaltens inrättande mera ordnade förhållanden inträtt å förevarande område av folkundervisningsväsendet, torde äga mycket ringa betydelse i avseende å begränsningen av anstaltens utgifter.

Av den åberopade utredningen framgår, att alltsedan anstalten trätt i verksamhet skillnaden mellan å ena sidan de årliga understöd, som skulle kunnat beviljas, därest ifrågasatt villkor för rätt till tjänstårsberäkning icke varit stadgat, och å andra sidan de årliga understöd, som med iakttagande av berörda villkor beviljats, uppgår till högst 1,900 kronor.

Slutligen har statskontoret i utlåtande den 12 december 1912 hemställt, att Kungl. Maj:t måtte i proposition till Riksdagen framlägga förslag till sådan ändrad lydelse av § 10 sista momentet av reglementet för småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt, att därur uteslutes det nu stadgade villkoret, att för tjänstårsberäkning statsbidrag till lärares avlöning skall hava åtnjutits.

I likhet med de myndigheter, som uttalat sig i ärendet, anser jag det vara av behovet påkallat, att en ändring vidtages i den nu gällande

bestämmelsen, att tjänstårsberäkning för rätt till understöd från småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt medgives blott för tjänstgöring i sådan beställning, för vars innehavares avlönande tillskott av allmänna medel åtnjutits.

I första rummet åsyftas genom en sådan ändring att bereda möjlighet till pensionsrätt för tjänstgöring vid *vissa av enskilda underhållna skolor*. Dessa skolor fylla alldeles samma behov, för vilkas tillgodoseende eljest stat och kommun måst bevilja erforderliga medel. Det torde då icke kunna betraktas såsom någon för stor uppoffring från statens sida, om sådana skolor, därest deras verksamhet befinnes tillfredsställande, mot inbetalande av stadgade avgifter erhålla för sina lärare samma rätt till understöd, som skulle tillkommit de av det allmänna bekostade skolor, vilka de ersätta. Naturligtvis blir det, om här ifrågavarande stadgande alltjämt bibehålles, i längden allt svårare för dylika skolor att förvärva och framför allt att bevara goda lärarkrafter. Och för de lärare, som längre tid nitiskt tjänstgjort i skolor av ifrågavarande slag, måste det kännas som en orättvisa att på ålderns dagar antingen fullständigt gå miste om understöd eller erhålla ett avkortat sådant, trots det att deras arbete varit av samma betydelse som det, vilket utförts av deras kamrater i statsunderstödda skolor. Slutligen måste den olikhet, som i här ifrågavarande avseende råder mellan folkskola och småskola, anses såsom mindre lämplig.

Efter vad den gjorda utredningen ger vid handen, torde numera icke finnas minsta grund för de farhågor för ett alltför starkt betungande av statsverket för ifrågavarande ändamål, vilka vid ålderdomsunderstödsanstaltens inrättande förmådde Riksdagen att införa här åsyftade stadgande. Den utgiftsökning för understödsanstalten, ett upphävande av den nu gällande inskränkningen skulle medföra, kan, såsom direktionen anført, icke antagas komma att uppgå till något större belopp och så mycket mindre medföra någon avsevärd kostnad för statsverket, som ålderdomsunderstödsanstaltens ställning är sådan, att hittills intet statsbidrag behövt tagas i anspråk för dess räkning.

Enligt direktionens och statskontorets mening skulle den ändring av ålderdomsunderstödsanstaltens reglemente, som erfordras för de nu berörda olägenheternas undanröjande, kunna inskränkas till borttagande av den förutnämnda bestämmelsen i § 10 rörande den tjänstgöring, som får tagas i beräkning för understöd. Emellertid synes en förändring jämväl av § 1 i reglementet vara erforderlig. Sistnämnda paragraf anger de lärare, för vilka understödsanstalten är avsedd, och begränsar dem till sådana, för vilkas avlönande tillskott av allmänna medel åtnjutes. En förändring av § 10 utan samtidig förändring av § 1 skulle visserligen göra

det möjligt för lärare, som tidigare tjänstgjort vid av enskilda underhållen skola men sedermera övergått till tjänstgöring vid med statsmedel understödd skola, att få räkna förstnämnda tjänstgöring sig till godo för erhållande av understöd. Därmed skulle det dock icke bliva möjligt att, såsom kan ske i fråga om av enskilda bekostade folkskolor, medgiva rätt till understöd åt lärare, som hela sin tjänstetid varit fästad vid av enskilda underhållen småskola eller mindre folkskola. Av förut anförda skäl måste det emellertid anses synnerligen önskvärt att i särskilda fall kunna även i sistberörda hänseenden dispensera från huvudstadgandet.

Av vad jag nyss yttrat framgår, att den föreslagna rätten till tjänstårsberäkning icke utan vidare bör komma alla enskilda skolor till godo. Det synes därför böra vara i reglementet tydligt utsagt, att tjänstgöring vid av enskilda underhållen skola får tagas i beräkning allenast efter Kungl. Maj:ts prövning och på de villkor, Kungl. Maj:t kan finna gott bestämma.

I detta sammanhang anser jag mig emellertid böra påpeka, att fall kunna förekomma och också förekommit, då det berörda villkoret medfört ogynnsamma och orättvisa verkningar även för *lärare eller lärarinnor vid av församlingar upprättade skolor*, vilka enligt § 1 i reglementet ägt rätt att vinna och vunnit delaktighet i anstalten. På grund av de stadgade villkoren för utbekommande av statsbidrag till avlönande av lärare vid folkskolor och småskolor kan nämligen inträffa, att en församling, antingen på grund av vederbörande skolrådsordförandes försummelse att i laga tid rekvirera statsbidrag eller till följd av folkskoleinspektörens vägran att vitsorda ingiven rekvisition, för något år går förlustig sådant bidrag och själv måste helt och hållet bestrida lärarpersonalens avlöning. Ett under sådana förhållanden fullgjort tjänstår kommer enligt gällande bestämmelser att vid fråga om pensionering lämnas utom räkningen för småskolläraryrpersonalen men tages däremot i beräkning för folkskolläraryrpersonalen, enär, såsom ovan omnämnts, något motsvarande stadgande icke förekommer i reglementet för folkskolläraernas pensionsinrättning. En sådan olikformighet till nackdel för den svagast avlönade lärargruppen synes mig synnerligen olämplig, och överhuvud torde en bestämmelse icke vara försvarlig, vilken under vissa förhållanden gör en lärares rätt till pension beroende av att hans överordnade fullgöra sina förpliktelser på ett område, där han själv icke har något ansvar eller kan öva något inflytande. De fall, då en reducering av lärares tjänstår på nu angivet sätt förekommit, äro visserligen få och kunna icke heller väntas i framtiden ofta förekomma. Men detta synes mig icke böra hindra en åtgärd till deras förebyggande, då en sådan torde få anses påkallad av rättvisa och billighet.

Den utsträckning av rätten till tjänstårsberäkning, jag sålunda vill förorda, synes mig böra komma till uttryck i reglementet på det sätt, att *dels* § 1 erhåller ett tillägg av innehåll, att det må vara Kungl. Maj:t obetaget att i särskilda fall och på de villkor, Kungl. Maj:t prövar skäligt, medgiva rätt till inträde i ålderdomsunderstödsanstalten för lärare och lärarinnor vid av enskilda underhållna skolor, vilka tjäna samma ändamål som med statsmedel understödda och i reglementet omförmälda till den allmänna folkundervisningen hörande skolor, därvid vad i reglementet innehålles om skoldistrikt och skolråd i motsvarande tillämpning skall gälla om vederbörande styrelse för enskild skola, *dels ock* det omhandlade stycket i § 10 erhåller den avfattning, att i lärares tjänstetid skall inräknas all hel tjänstgöring vid någon till den allmänna folkundervisningen hörande, av skoldistrikt underhållna skola, Kungl. Maj:t dock obetaget att för särskilda fall medgiva tjänstårsberäkning för tjänstgöring även uti av enskilda underhållna skolor av det slag, varom i § 1 förmåles.

I detta sammanhang vill jag slutligen nämna, att ålderdomsunderstödsanstaltens reglemente, oavsett den förändring som kan föränledas av Riksdagens beslut i nu omhandlade fråga, i åtskilliga punkter torde erfordra omarbetning, bland annat med hänsyn till Riksdagens beslut år 1908 om förhöjning av understödets belopp och år 1912 om rätt till inträde i anstalten för lärare och lärarinna i slöjd vid till den allmänna folkundervisningen hörande skolor, ävensom att anstaltens direktion i sådant hänseende inkommit med förslag. Då de ifrågasatta förändringarna i reglementet antingen överensstämma med av Riksdagen fattade beslut eller ock äro av rent formell natur, torde Kungl. Maj:t vara oförhindrad att utan Riksdagens medverkan därom fatta beslut.

Med stöd av vad sålunda anförts får jag hemställa, det Eders Kungl. Maj:t täcktes föreslå Riksdagen att

dels förklara, att vad § 10 i reglementet för småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt innehåller därom, att åtnjutet tillskott av allmänna medel till befattningshavares avlönande utgör villkor för rätt till tjänstårsberäkning för erhållande av understöd från anstalten, skall upphöra att gälla,

dels ock medgiva,

att rätt till inträde i småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt må kunna beviljas lärare eller lärarinnor vid av enskilda underhållna skolor, vilka tjäna samma ändamål som med statsmedel understödda och i

reglementet för anstalten omförmälda till den allmänna folkundervisningen hörande skolor, samt

att rätt till tjänstårsberäkning för erhållande av understöd från anstalten må kunna tilldelas lärare eller lärarinna för vid skola av nämnda slag fullgjord tjänstgöring,

i båda fallen efter Kungl. Maj:ts prövning och på de villkor, som av Kungl. Maj:t bestämmas.

Vad föredragande departementschefen sålunda hemställt behagade Hans Maj:t Konungen, på tillstyrkan av statsrådets övriga ledamöter, bifalla; och skulle till Riksdagen avlätas proposition i ärendet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Christer d'Albedyhll.